Shnayer Leiman, associate editor of *Tradition*, is Professor of Jewish History and Literature at Brooklyn College of the City University of New York, and Visiting Professor of Bible at the Bernard Revel Graduate School, Yeshiva University.

THE ADVENTURE OF THE MAHARAL OF PRAGUE IN LONDON: R. YUDL ROSENBERG AND THE GOLEM OF PRAGUE

I. PROLOGUE

everal years ago, a book dealer's catalogue with the following entry crossed my desk:¹

Leah Rosenberg, *The Errand Runner: Reflections of a Rabbi's Daughter* (Mordecai Richler's mother). Toronto: Wiley, 1981. 149 pp., illustr., \$6.

Clearly, the enterprising book dealer inserted the parenthetical note—identifying the author as Mordecai Richler's mother—in order to attract the attention of potential buyers. As the title makes clear, however, the author preferred to identify herself as her father's daughter, i.e., as the daughter of Rabbi Yudl Rosenberg (1859-1935), rather than as her son's mother. A perusal of the book's content, which offers a vivid, sympathetic, and extensive portrait of R. Yudl while barely mentioning Mordecai Richler, underscores the irony of the catalogue entry.

The *Encyclopaedia Judaica* contains a 250 word entry devoted to Mordecai Richler.² There is no entry on his grandfather, R. Yudl Rosenberg.³

II. INTRODUCTION

In his הסיפור, Ioseph Dan writes:

Without doubt, R. Yudl Rosenberg was one of the most prolific, creative,

This paper was originally delivered as the Fourth Annual Lecture of the Victor J. Selmanowitz Chair of Jewish History at the Graduate School of Jewish Studies, Touro College, on May 16, 1999.

and startling personalities of our literature in recent generations. So long as his writings are not properly investigated, we will not be able to fathom the lines of inner development of modern Hebrew literature. Sadly, little has been written about this unusual personality, and little is known about him. . . . In his writings, and in what has been said about him, it is difficult to find the slightest flaw in his character. Doubtless, he was a devoted Jew, loyal to the Torah, and to its ethical teachings and commandments. His personal integrity, however, did not necessarily carry over to his literary works, in the sense that we apply "integrity" to literature today. Many of his literary works, bearing his name, can only be labeled forgeries. Thus, for example, he published a book entitled חכמת מהר"ל, which describes a disputation between the Maharal and a priest named Johann Sylvester regarding the principles of the Jewish faith. Several of the letters ascribed to the Maharal in this volume reflect an attempt by Rosenberg to rely on the authentic material from the Maharal corpus. But, for the most part, Rosenberg did not attempt to do this in a serious manner. He uses the language of his time, and his own personal style of writing. The forgery is blatant. . . . If, however, we consider R. Yudl a forger with regard to historical texts, it is quite another matter with regard to belles-lettres. Here he must be viewed as creative, original, and prolific without peer.

It seems that Rosenberg viewed himself as a descendant of the Maharal of Prague. He devoted the best of his work to this figure. This found expression especially in his major contribution to belles-lettres, the לובלאות מהר"ל, a collection of popular legends connected to the Maharal of Prague, most of them imaginary. This book was widely distributed and was profoundly influential because of its many tales about the Golem allegedly created by the Maharal. . . . Due to Rosenberg's tales, Maharal's rich intellectual and literary legacy was mostly eclipsed. This great thinker is now known primarily as the creator of the Golem. It is difficult to find a parallel in the present century, whether in Hebrew or worldwide literature, of a book that has so captivated the popular imagination. Every child knows about the Golem of the Maharal. But very few know about the Maharal's authentic literary contribution. Rosenberg is largely responsible for this [skewed image of the Maharal].

Dan's account emphasizes the profound significance of R. Yudl's contribution, even as it laments the lack of scholarly attention R. Yudl has been accorded to date. Precisely because of this lack of scholarly attention, Dan's analysis itself is flawed. Thus, for example, Dan indicates that R. Yudl published a book entitled חכמת מהר"ל, which Dan then labels a "blatant forgery." R. Yudl never claimed to be, nor is it likely

that he was, the author or editor of חכמת מהר״ל. Dan suggests that R. Yudl may have considered himself to be a descendant of the Maharal, hence his literary obsession with the Maharal. In fact, R. Yudl claimed descent from a variety of leading Jewish authorities, ranging from R. Judah Hasid (d. 1217) to R. Yaakov Koppel of Mezhirech (d. 1740) and R. Meir of Apta (d. 1831). He never claimed descent from the Maharal of Prague, despite ample opportunity to do so. 7

Given the confusion that abounds regarding almost every aspect of R. Yudl's life, ranging from the date of his birth⁸ to the date of his death⁹—and including all that happened in between—we shall attempt to make a contribution, however modest, toward an intellectual portrait of R. Yudl. We shall focus primarily on R. Yudl's Maharal corpus.

חשן המשפט של הכהן הגדול .

R. Yudl's Maharal corpus consists of the following works:

- 1. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905.
- 2. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909.
- 3. חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913.

In common, the title pages of these books indicate that they were published by R. Yudl Rosenberg and were based upon authentic manuscripts from the Royal Library in Metz.¹⁰ At this point of our investigation, we will focus on the least known member of R. Yudl's Maharal corpus, the חשן המשפט של הכהן הגדול.

In 1913, the very year that he would leave his native Poland for Canada, R. Yudl published an astonishing tale in a booklet entitled 11 It consisted of two separate accounts of an event that purportedly occurred in London in 1590^{12} and involved the Maharal of Prague.

According to R. Yudl, the first account was drawn from a long forgotten Hebrew manuscript that had been gathering dust on the shelves of the "Royal Library in Metz." R. Yudl prepared the publication copy of the account by personally copying it out "letter by letter" from the original manuscript. The manuscript was an autograph copy of R. Manoah Hendel's (d. 1612)¹³ כלי המקדש, a treatise devoted to the various utensils that had been in use in the Temple service in Jerusalem. In his discussion of the whereabouts of the utensils that had survived the destruction of the Temple, R. Manoah Hendel incorporated a story he

had heard personally from his teacher, the Maharal. Indeed, the Maharal had ordained that the story be recorded for all generations.

Briefly told, the Maharal related how in 1590 he learned that the twelve precious stones of the Jewish High Priest's breastplate (חשר) המשפט)—which had survived the destruction of the Second Temple and ultimately made its way to England—had been stolen from the Belmore Street Museum in London. The Maharal immediately left for London where, by posing as a wealthy collector of antiquities, he managed to make contact with a certain Captain Wilson, who was both a charlatan and a thief. Wilson had ingratiated himself with a former curator of the Belmore Street Museum, Professor Andreas. Through Andreas, an innocent victim of Wilson's intrigues, Wilson gained entry to the museum's inner vaults and succeeded in pirating away the twelve precious stones. The actual theft took place after a new curator had been appointed: Professor Edward Mortimer. After the Maharal and Wilson had settled on a rather steep purchase price, the Maharal sought and obtained a two week reprieve, ostensibly in order to raise the agreed-upon exorbitant sum of money. In fact, the Maharal used the two-week period to wreak havoc with Wilson's personal life by means of a series of miraculous interventions into Wilson's daily routine. By the end of the two week period, Wilson was a broken man who repented and was only too happy to rid himself of the precious stones at no cost to the Maharal. At the advice of the Maharal, Wilson confessed the crime to Andreas, handed him the precious stones, and requested that they be restored to the Belmore Street Museum in a manner that would not incriminate him (i.e., Wilson). So ends the first account, i.e., the account of the Maharal as recorded in R. Manoah Hendel's כלי, which, however, provides no details as to whether or how Andreas managed to restore the jewels without implicating either Wilson or himself. This would be the task of the second account, appended by R. Yudl to the first account.

According to R. Yudl, the second account was drawn from the memoirs of Professor Edward Mortimer, noted archaeologist and Curator of the Belmore Street Museum in London. Mortimer, successor to Andreas as Curator, served in that capacity when the jewels were stolen, and, later, when they were returned. The account, written originally in English, became widely known through the efforts of an English publicist, and eventually appeared in print in Russian translation. R. Yudl assures his readers that his Hebrew version is a "verbatim" rendering of the Russian translation. The second account is brief; it simply corroborates the first account and provides a happy ending, tying

together the various loose ends that remained from the first account. In order to underscore the veracity of the accounts, R. Yudl appended a personal letter (addressed to him and dated April 1, 1913) from a Jewish scholar in London who testifies, among other things, that he is aware that the Jewish High Priest's breastplate is still in England and that he has seen the original English version of Professor Edward Mortimer's account of the theft and eventual return of the jewels.

Despite R. Yudl's efforts at verisimilitude, both accounts are imaginary and have no basis in fact. There never was a Royal Library in Metz; R. Manoah Hendel did not author a work entitled כלי המקדש; there was no Belmore Street Museum in London in 1590 or at any other time; and the Jewish scholar's letter appended to the accounts is a literary hoax.

More importantly, R. Yudl lifted virtually the entire plot, including the very names of its leading characters (Captain Wilson, Professor Andreas, and Curator Mortimer) from Sir Arthur Conan Doyle's short story entitled *The Jew's Breastplate*. First published in *Strand Magazine* in 1899, it appeared in book form in 1908.¹⁴ Shortly thereafter it appeared in Russian translation,¹⁵ and R. Yudl—who was fluent in Russian¹⁶—appropriated it for his Maharal corpus.¹⁷ If done properly, this would have required extensive editorial revision on R. Yudl's part, for Conan Doyle's short story is set in Victorian England whereas the Maharal belongs more properly to sixteenth century Bohemia. R. Yudl, however, seems not to have been overly concerned with smoothing away the anachronisms that abound.¹⁸

It will be recalled that R. Yudl's first account, allegedly drawn from a late sixteenth or early seventeenth century manuscript that had been languishing in the Royal Library of Metz, already knows the names of all the key places and characters, e.g., the Belmore Street Museum in London, Captain Wilson, Professor Andreas, and Curator Mortimer. But the Belmore Street Museum and precisely the names of those three characters are attested in only one other existing document, namely, Sir Arthur Conan Doyle's *The Jew's Breastplate*, first published in 1899. Given the fact that Sir Arthur Conan Doyle could not read Hebrew, 19 it is highly unlikely that he derived the plot and the characters from an alleged Hebrew manuscript at the Royal Library in Metz. R. Yudl, however, could read Russian. Given the priority of publication on the part of Conan Doyle, it is quite obvious that R. Yudl borrowed from Conan Doyle and not vice versa. Except for Conan Doyle's mention of the Belmore Street Museum, there is no record of the existence of a museum by that name in London.20 It will be obvious to almost any reader

of *The Jew's Breastplate* that the Belmore Street Museum is patterned after the British Museum as it appeared in Victorian England. The British Museum was founded in 1753;²¹ neither it nor the "Belmore Street Museum" existed in 1590. In short, the evidence is overwhelming; R. Yudl's first account is imaginary. It is drawn from a Conan Doyle short story, with some imaginative additions on R. Yudl's part.

All this doesn't bode well for the historicity of the remaining members of R. Yudl's Maharal corpus, all of which are ascribed to the Royal Library in Metz. A diehard R. Yudl (or: Maharal) enthusiast may wish to claim that while it appears that R. Yudl's חשן המשפט של הכהן הגדול was not based upon an authentic manuscript from the Royal Library in Metz, this in no way impugns the existence of that library and its other Hebrew manuscripts. Against such a claim, it should suffice to note that R. Yudl's publications aside, there is no record of either Jew or Gentile who has ever set foot in, or seen a manuscript from, the Royal Library in Metz.²² Moreover, regarding the specific Hebrew manuscripts that R. Yudl mentions in conjunction with the Royal Library in Metz, no copies of these manuscripts are known from any other library, nor are their titles mentioned anywhere in Jewish literature prior to R. Yudl's announcement of their existence.²³ What remains to be determined is whether the Royal Library in Metz was a figment of R. Yudl's imagination, or whether R. Yudl was duped by an enterprising forger named Hayyim Scharfstein.²⁴ If the former, and the evidence seems to point in that direction, 25 the moral issue of passing off fiction as fact needs to be addressed.²⁶ Since R. Yudl authenticated quasi-halakhic texts (such as Maharal's Passover Seder practices in גורל העשיריות; and גורל העשיריות [Warsaw, 1904], a treatise on divination by lottery which he attributed to the otherwise unattested Rabbi Zemach b. Ahai Gaon) by ascribing them to the Royal Library of Metz, the moral issue looms large indeed.²⁷

IV. נפלאות מהר"ל 28

Clearly, the most influential work of R. Yudl's Maharal corpus was נפלאות מהר"ל, which, ascribed to the Maharal's son-in-law, Rabbi Isaac b. Samson Katz (d. 1624), purports to be— among other things—an eyewitness account of how the Maharal created the Golem of Prague.²⁹ While generally recognized in academic circles as a literary hoax, it is incredible that neither a scholarly monograph nor even a single scholarly study has been devoted to an examination of this specific issue.³⁰ This is indicative of the present state of scholarship regarding R. Yudl.³¹

In brief, נפלאות מהר"ל tells the following story. In 1572, the Maharal was appointed Chief Rabbi of Prague. Upon his arrival, he learned that the Jews in Prague were repeatedly the victims of blood libel. In order to stave off further accusations, the Maharal turned to the head of the Christian community in Prague, Cardinal Johann Sylvester, and offered to engage in a debate with him about the false blood accusations. The terms of the debate were agreed upon, and the debate took place over a thirty day period. The Cardinal was persuaded by the Maharal's defense, and a copy of the proceedings was sent to the King of Bohemia and Holy Roman Emperor, Rudolph II (d. 1612). The King too was persuaded by the wisdom of the Maharal's arguments, and on the first day of Shevat, 1573, he granted the Maharal a private audience in the royal palace. Rudolph agreed to draft and enforce new legislation which would protect the Jews against the blood libel. Despite these impressive political gains, the Maharal decided in 1580 that it was necessary to create a Golem in order to protect the Jews against their enemies. On 20 Adar, 1580, the Golem was created; on Lag Ba-Omer, 1590, it was destroyed. The bulk of נפלאות מהר"ל is devoted to a detailed account of the adventures of the Golem during its ten years of service to its master, the Maharal of Prague.

In fact, much of the information provided by נפלאות מחר"ל is historically inaccurate. In 1573, Rudolph II was neither King of Bohemia nor Holy Roman Emperor. In that year, Maximillian II (d. 1576) served in both capacities. Indeed, Maharal was granted a private audience with Rudolph II. A contemporary account of this meeting has come down to us; it states unequivocally that the meeting occurred in 1592!³² Alas, not only did no Cardinal by the name of Johann Sylvester serve in Prague during the lifetime of the Maharal, but no Cardinal by that name seems to have served at any time in Prague or, for that matter, anywhere else.³³

Clearly, נפלאות מהר"ל was not written by the Maharal's son-in-law. It appears to be a literary hoax, and like all the other alleged manuscripts from the Royal Library in Metz, it was a modern forgery published by R. Yudl Rosenberg.

Did the Maharal create a Golem? If our only evidence for the Maharal's Golem came from the writings of R. Yudl, we would perforce conclude that the Maharal's Golem is imaginary. In fact, the tradition that the Maharal created a Golem antedates R. Yudl. Already in 1837 (before R. Yudl was born), legends about the Maharal and the Golem appeared in print.³⁴ The early printed accounts indicate that these legends had an

oral history before being recorded.³⁵ They probably go back at least to the second half of the eighteenth century.³⁶ Unlike R. Yudl's version, these accounts never speak about blood libel, and they know nothing about a Cardinal Johann Sylvester. Nonetheless, the gap between the death of the Maharal in 1609 and the first printed account in 1837 is striking.³⁷ There is certainly no evidence contemporary with the Maharal that he—the Maharal—created a Golem. Rationalists dismiss the late accounts out of hand; mystics hold on to them dearly, though they often seem unaware of just how late and thin these traditions really are.

A Chief Rabbi of Prague, the noted scholar and משכיל, R. Solomon Judah Rapoport (d. 1867), once wrote:³⁸

The Maharal's hands did not produce a Golem. His great wisdom is reflected not by the fact that he produced a Golem, but rather by the fact that he produced its opposite, i.e., he produced a great disciple, the Gaon and glory of Israel, Rabbi Yom Tov Lipmann Heller, author of the *Tosafot Yom Tov*.

More recently, the distinguished Jewish educator, Rabbi Moshe Einstadter, wrote:³⁹

Was there a Golem that walked the ghetto streets during the last quarter of sixteenth century Prague? Did Maharal indeed create a homunculus-like man to serve and protect a victimized Jewish populace? Let us but say that *if* asked, the question must be phrased: Did Maharal *in fact* create such a being? However, as to whether the Master, who so clearly saw the antecedents of the material world in the ideal spiritual one and how the former was determined and formulated by the latter, and who moved so freely and intimately from the one level to another—whether he could have created a Golem is no matter for debate at all.

V. IN DEFENSE OF R. YUDL

is clearly a work of fiction. Due to the literary conventions adopted by R. Yudl, such as identifying the original author as R. Isaac b. Samson Katz and ascribing the manuscript to the Royal Library of Metz, many mistook fiction for fact. Was R. Yudl guilty of fraud?

Much, it would seem, depends upon the motivation and claims of the author. If it could be demonstrated that R. Yudl deliberately passed off fiction as fact in order to deceive his readers, let us suppose for monetary gain, we would surely conclude that נפלאות מהר"ל is a crude for-

gery.⁴⁰ Nowhere, however, in his voluminous writings did R. Yudl suggest that he considered נפלאות מהר"ל an authentic historical document. Nor is there any testimony from his contemporaries that R. Yudl ever claimed—either publicly or privately—that נפלאות מהר"ל was fact rather than fiction. To the contrary, there is evidence that he admitted openly that חשן המשפט and נפלאות מהר"ל were works of fiction.

On Wednesday, February 18, 1931, the Jewish community of Montreal celebrated R. Yudl's seventieth birthday. A souvenir journal was published and distributed at the banquet in his honor.⁴¹ It includes a detailed biography in Yiddish that could only have been written by (or: with the aid of) R. Yudl.⁴² In it, R. Yudl's literary oeuvre is subdivided into three categories:

- 1. רבנישע ספרים
- 2. דרוש און קבלה ספרים
- 3. פאלקס־ליטעראטור

Listed prominently in the category of מפלאת are מהר"ל are מהר"ל and מהר"ל Clearly, R. Yudl did not attempt to misrepresent the fictional character of either book. Much like his older contemporary, Marcus Lehmann (d. 1890) of Mainz,⁴³ R. Yudl wrote historical novels and short stories for the masses. These were intended to inculcate Jewish values, provide Jewish heroes for juveniles, and offer a religiously acceptable alternative to the proliferation of German and French novels at the turn of the century. That many mistook his fiction for fact cannot be blamed on R. Yudl.

VI. AN IMAGINARY TREATISE ASCRIBED TO A DISCIPLE OF RABBI JACOB EMDEN

Having become familiar with R. Yudl's predilection for passing off fiction as fact, and for inventing imaginary books and libraries, we began examining his halakhic and kabbalistic works to see to what extent his belletristic tendencies affected his scholarly work. One sample is astonishing.⁴⁴

R. Yudl's translation of the *Zohar* into Hebrew was nothing less than a messsianic act on his part. As he explains in the introduction to his translation, the *Zohar* itself claims that the spread of its teaching will culminate in the messianic age. But, asks R. Yudl, how could its teaching spread among Jews who, for the most part, do not understand Aramaic, the language of the *Zohar*? Hence the necessity of translating the *Zohar* into Hebrew.⁴⁵

In the introduction to his translation of the *Zohar* on *Leviticus*, published in 1925, R. Yudl discusses the controversy surrounding the authenticity and antiquity of the *Zohar*. In passing, he notes that Rabbi Jacob Emden (d. 1776), the distinguished rabbi and polemicist, was among the *Zohar*'s severest critics. Indeed, added R. Yudl, Emden concluded that the *Zohar* was post-talmudic in origin.⁴⁶

Apparently, R. Yudl regretted publicizing the fact that a distinguished rabbi considered the Zohar a post-talmudic work (i.e., a work falsely ascribed to R. Shimon bar Yohai and, therefore, inauthentic). Emden's view, in effect, undermined the very purpose of R. Yudl's translation. So later in 1925, in a supplement to his translation of the Zohar, 47 R. Yudl stated that while in Lodz he chanced upon a worn copy of a book entitled צור דבש. The title page was torn and lacked the portion with the name of the author. But a careful reading of the volume enabled R. Yudl to establish that its author was a disciple of R. Jacob Emden. According to R. Yudl, the volume contained some brief legal responsa, as well as a series of letters, written by Emden. R. Yudl cites a passage from one of Emden's letters which supports the antiquity and authenticity of the Zohar. The passage explains away the earlier position of Emden which offered a scathing critique of the antiquity and authenticity of the Zohar. 48 It does so by indicating that the earlier position was intended only as a means of pulling the rug out from under the feet of Sabbatian teaching and, therefore, was not to be taken seriously by normative Jews. While the alleged Emden passage cited by R. Yudl may well be an accurate reflection of Emden's sentiments,⁴⁹ the book from which it is drawn does not exist. Apparently, neither the title nor the passage, neither the legal responsa nor the letters, have been cited (or: sighted) by anyone other than R. Yudl. It would appear that the volume was on loan from the Royal Library in Metz.

VII. R. YUDL ROSENBERG: WHAT REMAINS TO BE DONE

This brief discussion has touched upon a host of issues relating to R. Yudl Rosenberg, most of them neglected by modern scholarship. What follows is a preliminary list of scholarly desiderata. First, a comprehensive bibliography of R. Yudl's writings needs to be compiled. So As indicated above, works ascribed to him may not be his. 1 Conversely, works not ascribed to him may be his. 2 Regarding those works of R. Yudl that appeared in Hebrew and Yiddish versions, one needs to determine whether both versions were authored by R. Yudl and, where rele-

vant, the priority of one version over the other.⁵³ Differences between the Hebrew and Yiddish versions need to be accounted for.⁵⁴ To what extent did R. Yudl borrow from others? Was he guilty of either plagiarism or literary fraud?⁵⁵ In what sense was he a creative and original writer? How did he relate to his contemporary Hebrew and Yiddish literati?⁵⁶ What was his standing as a talmudist?⁵⁷ Halakhist?⁵⁸ Kabbalist?⁵⁹ What motivated him to contribute to specific literary genres and not others? Can one chart turning points in his literary career when he abandoned one literary genre for another? In the light of the anachronisms and inaccuracies (deliberate or otherwise) that abound in the Maharal corpus, R. Yudl's translation of the *Zohar* needs to be reexamined.⁶⁰ Did he translate accurately? What portions of the *Zohar* did he omit from his translation? What portions did he revise? To what extent were R. Yudl's literary efforts—including his translation of the *Zohar*—a Jewish response to modernity?

R. Yudl was a talmudist, halakhist, kabbalist, hasid, professional rabbi, and author of belles-lettres in a major period of transition. It would be too much to claim that he excelled in all these areas. One suspects that in each of these areas it would not be difficult to identify contemporaries of R. Yudl who were more competent than he. It is precisely R. Yudl's multi-dimensionality, and the specific configuration of areas of expertise listed above, that render him at once unique and complex. A sharply focused intellectual portrait of R. Yudl will emerge only after his contribution in each of these areas is viewed and evaluated in proper literary, historical, and social perspective.⁶¹

VIII. EPILOGUE

Apparently unaware of R. Yudl's חשן המשפט של הכהן הגדול and its origin, Professor Arnold L. Goldsmith, in an analysis of R. Yudl's and Hayyim Bloch's ⁶² treatment of the Maharal and his Golem, wrote: ⁶³

In several stories of Rosenberg and Bloch, Rabbi Loew assumes the role of Sherlock Holmes. . . . In [the story entitled] "Solomonic Wisdom," Rabbi Loew solves the case in a manner that would have pleased Arthur Conan Doyle.

Similarly, Professor Eli Yassif, unaware that R. Yudl's חשן המשפט was borrowed directly from a Conan Doyle short story, suggested that there were affinities between חשן המשפט and two of

Conan Doyle's Sherlock Holmes stories, The Adventure of the Blue Carbuncle and The Adventure of the Mazarin Stone.⁶⁴

Elementary, my dear professors, elementary!65

NOTES

- 1. S. Matlofsky, Bookseller, Judaica Booklist 105, May 1988, item 295.
- 2. Encyclopaedia Judaica, Jerusalem, 1971, vol. 14, col. 159.
- 3. Nor has the omission been rectified in the supplementary volumes. See, e.g., the various *Encyclopaedia Judaica Year Books* and cf. the 1973-82 and the 1983-92 *Encyclopaedia Judaica Decennial Books*.
- Joseph Dan, הסיפור החסידי, Jerusalem, 1975, pp. 220-221. Cf. his "לתולדותיה" in מחקרי ירושלים בפולקלור 1(1981), pp. 85-86.
- 5. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911, appeared anonymously in Hebrew and Yiddish editions which differ slightly from each other. Although the work is clearly dependent upon R. Yudl's נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909 (חכמת, Piotrkow, 1909) assumes that a debate took place between Cardinal Johann Sylvester of Prague and the Maharal—a fact known only from נפלאות מהר"ל), it does not appear to have been authored by R. Yudl. R. Yudl did not ordinarily shy away from claiming authorship or editorship of works he published. His name appears prominently on the title pages of the first editions of the works he published (see, e.g., below, pp. 48, 50 and 52). Moreover, he often listed the titles of his earlier works on the title pages of his later works. See, e.g., R. Yudl's מאור, Montreal, 1924, where he lists 11 of his previous publications and 2 of his unpublished manuscripts (awaiting publication) on the title page. He was especially proud of his Maharal literary corpus (הגדה של פסח עם פירוש מהר"ל מפראג; נפלאות מהר"ל; and חשן המשפט של הכהן הגדול); his name is prominently displayed on the title page of each work of the corpus. חכמת מהר"ל, having appeared anonymously, does not conform to this pattern (see below, pp. 55 and 56). Moreover, nowhere does R. Yudl list חכמת מהר"ל as one of his works. Significant too is the fact that R. Yudl's נפלאות מהר"ל, pp. 6-11, provides a detailed summary of the content of the alleged debates held between Cardinal Johann Sylvester of Prague and the Maharal. Yet מהר"ל, which purports to present the full text of the same debates, does not address 4 out of 5 of the key issues summarized by R. Yudl in נפלאות מהר"ל! Also, a close reading of חכמת מהר"ל (essentially a series of theological discourses based upon genuine passages from the Talmud and the writings of the Maharal) sets it quite apart, both in content and style, from the other members of R. Yudl's Maharal corpus.

It would appear that the author (at the very least: editor) of מהר"ל was Dovberish Tursh (ca. 1863-1935). This is obvious from several passages in the Hebrew version of חכמת מהר"ל, where the text—using the first person Hebrew—refers the reader to passages from previous works by

Tursh. Thus, e.g., חכמת מהר"ל, p. 37, reads: מערת בזה בספרי מערת המכפלה the reference being to Tursh's מערת המכפלה עערת מערת המכפלה, Warsaw, 1886. Again, מערת המכפלה p. 58, reads: מאזני צדק, the reference being to Tursh's name appears in Russian on the title pages of the first editions of חכמת מהר"ל (personal communication from Professor Ira Robinson, dated October 26, 1988; see, e.g., below, p. 55). On Tursh, see חכמת מהר"ל (עקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, New York, 1961, vol. 4, cols. 62-63; and G. Kressel, לקסיקון הספרות העברית (Tursh. Vol. 2, cols. 18-19. Both reference works ascribe מהר"ל (Tursh. Cf. C. B. Friedberg, בית עקד ספרים, Tel Aviv, 1951, vol. 2, p. 372.

- 6. See, e.g., the title page to R. Yudl's קריאה קדושה, New York, 1919. Cf. B. Z. Eisenstadt, ספר ראשון), New York, 1914, columns 319-320.
- 7. See especially, נפלאות מהר"ל, p. 76, where R. Yudl lists the Maharal's immediate descendants. R. Yudl makes no attempt to "plug in" to any specific line.
- Z. Rejzen, לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, Vilna, 1929, vol. 4, col. 114, lists 1865 as the year R. Yudl was born; most other sources list 1860. The correct date of birth is November 8, 1859.
- 9. Kressel, *op. cit.*, vol. 2, col. 841, lists R. Yudl's date of death as October 12, 1936. The correct date is October 23, 1935.
- 10. See below, pp. 47-52, where the title pages, together with the additional pages that refer specifically to the Royal Library in Metz, are reproduced. In גורל העשיריות, Warsaw, 1904, a work ostensibly edited by R. Yudl's son, Meir Joshua Rosenberg, R. Yudl and the Royal Library in Metz are mentioned together for the first time (pp. 53-54). The only other reference to the Royal Library appears in the introduction to the Yiddish version of מכמת מהר"ל (see above, note 5), Piotrkow, 1911 (see below, p. 57).
- 11. The bibliographical history of חשן המשפט של הכהן הגדול is not without interest. For starters, the Hebrew edition is not listed in C.B. Friedberg, עקד ספרים בית, Tel Aviv, 1951, 4 vols. A Yiddish version, עקד, Tel Aviv, 1951, 4 vols. A Yiddish version, חשן המשפט פון כהן גדול דער מהר"ל מפראג מיט דעם, Lodz, no date, was probably published the same year as the Hebrew edition; the title page notes that R. Yudl "resides in Lodz." Copies of the first editions of חשן המשפט הוא are not easy to obtain. Many of the great Judaica collections in Jerusalem, New York, Cincinnati, and Cambridge (Mass.) do not own copies. This highlights another problem plaguing R. Yudl Rosenberg scholarship: no library seems to own a complete set of R. Yudl's publications. Since it is essential that the Hebrew and Yiddish versions be compared to each other, and that first editions be compared to later editions, only the diligent and itinerant scholar is likely to advance discussion.

Other editions of חשן המשפט are: Jerusalem, 1951, and New York, 1985 (the latter being a photographic reproduction of the Piotrkow edition). Taking its cue from the first Hebrew edition, the second Hebrew edition is not listed in M. Moria, בית עקד ספרים החדש, Safed, 1974-77, 7 volumes. בית עקד שפרים in a variety of Yiddish and English versions. In common, none of these versions mentions R. Yudl; in some versions, the story is ascribed to a new author/editor. Minor changes in the plot, characters' names, and place names are commonplace. See, e.g., S. A. Hirshkovits, ed., "די גניבה אין בריטישען מוזעאום פון מהר"ל מפראג", Bnei Brak, no date; Anonymous, "מיט קינדער און יוגנד וח "די געהיימניס פון חושן המשפט", Brei Brak, no

- 7(1948), n. 1, pp. 4-6, n. 2, pp. 6-9, n. 3, pp. 8-10, n. 6, pp. 7-9; Israel Cohen, "The Choshen Mishpat: The Secret of the British Museum," Haderech 2(1953-54), n. 7, pp. 13-15, n. 8, pp. 7-9, n. 9, pp. 8-10, n. 10, pp. 9-12, n. 11, pp. 7-11 (reissued in Haderech, London, 1973 and 1979); Anonymous, "The Mystery of the Twelve Stones," Talks and Tales 18(1959), n. 215, pp. 6-9, n. 216, pp. 6-8, n. 217, pp. 8-11, n. 219, pp. 6-8, n. 220, pp. 9-11 (reissued in: D. Grossman, ed., Leader's Guide: Shemot [published by Agudath Israel of America], New York, 1986, pp. 196-208). G. Winkler's The Sacred Stones: The Return of the Golem, New York, 1991, is an original and imaginative novel based in part on R. Yudl's אינו האינו ה
- 12. The date 1590 was not arrived at arbitrarily. According to נפלאות מהר"ל, the Golem was created in 1580 (p. 13) and destroyed in 1590 (p. 69), at which point the narrative portion of נפלאות מהר"ל comes to a close. חשן המשפט precisely where נפלאות מהר"ל left off.
- 13. On R. Manoah Hendel, see *The Jewish Encyclopaedia*, New York, 1912, vol. 8, p. 296. For a list of his published and unpublished writings, see his introduction to מנות הלבבות, a commentary on Bahya Ibn Paquda's חובות לתולדות החנוך, Sulzbach, 1691 (also available in: S. Asaf, בישראל, Tel Aviv, 1954, vol. 1, pp. 41-43).
- 14. See R.L. Green and J.M. Gibson, A Bibliography of A. Conan Doyle, Oxford, 1983, pp. 149-151.
- 15. A. Conan Doyle's short stories were regularly translated into Russian, almost as soon as they appeared in print in England. See, e.g., R.B. De Waal, *The World Bibliography of Sherlock Holmes and Dr. Watson*, Boston, 1974, pp. 79-83. Thus, for example, a Russian edition of Conan Doyle's collected works appeared in Moscow, 1904. Most New York libraries do not own complete sets of Conan Doyle's writings in English, much less so in Russian. Thus, I could not locate the earliest edition of *The Jew's Breastplate* in Russian. Nonetheless, there is no reason to question R. Yudl's claim that מון המשפט was drawn from a Russian translation of the original English version.
- 16. See Leah Rosenberg, op. cit. (above, p. 26), p. 22, who writes that her father R. Yudl as a youth "had studied the Russian language, saved his meager pennies to buy candles by which light he could read the forbidden Russian books in the attic." At a later stage in life, when he was serving as Rabbi in Tarlow, R. Yudl took and passed an examination in Russian in order to qualify for a government sponsored rabbinic post. See Z. Cohen and J. Fox, eds., אינבל בוך תלמוד תורה עץ חיים וחיים, '', יהרדה ראזענבערג אב"ד דמונטריאל, Post, eds., ייבל בוך תלמוד תורה עץ חיים (יודל) הרב רי יהודה (יודל) ראזענבערג ז"ל, Toronto, 1943, p. 105.
- 17. This will be obvious to anyone who reads Conan Doyle's *The Jew's Breastplate* and R. Yudl's חשן המשפט. Actually, R. Yudl as much as admits that he borrowed from Conan Doyle, though he doesn't reveal the full extent of the expropriation. In חשן המשפט, p. 5, R. Yudl writes:
 - חלק השני של מעשה פלא הזה נכתב בספר ונדפס מכבר בלשון אנגליא ע"י הסופר המפורסם והחוקר הגדול הנקרא קאנאן דזשוויל איש אנגליא. . . . ואני העתקתי לכאן חלק השני משפת רוסיא מלה במלה כל הספור על פי כתבו של הפראפעסאר עדווארד מארטימער והסופר הנעלה קאנאן דזשוויל.

At p. 26 he writes: מעשה הזה נתפרסם בעולם המדע פעם ראשון בשפת אנגליא על ידי הופרסם בעולם המדע פעם האוגלי הנקרא [sic] Conon Dyuil

In the letter appended to the end of the two accounts, we read: ולא מצאתי מאומה חדשות על דבר חשן המשפט הנמצא בבית גנזי המלך כי אם מה שכתב ולא מצאתי מאומה חדשות על דבר חשן המשפט [sic] Eduard Martimer אודות זה הפראפעסאר

In any event, it is unlikely that R. Yudl's readers realized to whom he was referring. The earliest reference in print to the relationship between The Jew's Breastplate and חשן המשפט appears in N. Shalem, "שרופת מחקרים, Jerusalem, 1935, pp. 197-214 (reissued in: N. Shalem, אסופת מחקרים, Jerusalem, 1974, pp. 503-519). See also S. A. Halpern, Tales of Faith, Jerusalem, 1968, pp. 11-12. Cf. Halpern's revised account in his The Prisoner and Other Tales of Faith, Jerusalem, 1981, pp. 11-12.

- 18. A striking example, allegedly told by the Maharal in 1590, occurs when Captain Wilson explains to him that he succeeded in stealing the precious stones without being detected, due to the fact that he replaced them with fakes that were exact replicas of the original jewels. The text (on p. 11) reads:

 והנה זאת עיקר החכמה הנפלאה שלי, שעל ידה עלה בידי לעשות הגנבה הזאת.
 שהכנסתי שמה מכונה פאטאגראפית קטנה ועשיתי לי פאטאגראף מן תבניתן ומידתן של י"ב אבני החשן, ועל ידי זה היה ביכלתי לזייף את האבנים עם הכתובת אשר עליהן, ועשיתי י"ב אבנים כאלה של זכוכית בלי שום השתנות.
- 19. See A. Conan Doyle, *Memoirs and Adventures*, Boston, 1924, pp. 9-13, where he indicates that he studied Latin and Greek in school after a fashion, and learned French and German on his own. Hebrew is not mentioned.
- 20. Personal communication dated October 9, 1987 from Andrea Reay, on behalf of the Head of the Reading Room, Bibliographical Information Service, The British Library.
- 21. See F. Francis, Treasures of the British Museum, London, 1971, p. 9.
- 22. See G. Scholem's review of H. Bloch's מתרכים מקורים (Vienna, 1924) in קרית ספר 1(1924-25), p. 106, where he writes regarding the Royal Library in Metz: "ספריה שלא היתה ולא נבראה". On a recent visit to Metz, I asked one of the head librarians at the Bibliotheque-Mediatheque, Metz' municipal library, whether he had ever heard of a Royal Library in Metz. He smiled, looked at me with disdain, and nodded his head back and forth, as if to indicate that my query confirmed his worst suspicions about American scholars and scholarship.
- 23. This includes, among others, R. Zemah bar Ahai Gaon's גורל העשיריות, R. Manoah Hendel's כלי, the Maharal's נפלאות מהר"ל, the Maharal's נפלאות מהר"ל, and R. Isaac b. Samson Katz's נפלאות מהר"ל.
- 24. See below, pp. 49, 51 and 54.
- 25. Except for R. Yudl, no one seems to have met with, and bought manuscripts from, Hayyim Scharfstein. If one compares all the letters ascribed by R. Yudl to Hayyim Scharfstein, one notices subtle differences between the letters, which seem to cast doubt on their authenticity. In גורל העשיריות (1904), Scharfstein refers to R. Yudl as ידידי יקירי, not אחרי בשרי וועם פירוש מהרייל (1905), Scharfstein—in a letter allegedly sent from Metz—refers to R. Yudl as שארי בשרי as well. The term refers to a blood relative, and it is unclear how between 1904 and 1905 Scharfstein and R. Yudl became blood relatives. In גורל העשיריות, Scharfstein refers to

- the library as הגדה של פסח עם פירוש בירוש. In בית עקד הקסרי דק"ק מיץ הבירה, it is referred to as נפלאות מהר"ל. In בית עקד הספרים ונפלאות מהר"ל. In נפלאות מהר"ל, it becomes net הגדולה, with no mention of its "Royal" aspect. For these and similar arguments, which are suggestive but hardly decisive, see A. Benedict, "הגדת מהר"ל או אגדת מהר"ל או מוריה, "הגדת מהר"ל או אגדת מהר"ל. 14 (1985), n. 3-4, pp. 102-113.
- 26. Passing off fiction as fact is a well attested literary convention. But for an author who contributed simultaneously to rabbinic literature and belleslettres, it invited confusion. For how was the reader to distinguish between fact and fiction? In the case of חשך המשפט, R. Yudl is twice referred to as its מחבר (on the title page; and on the reverse side of the title page). R. Yudl may have been alerting his readers that this was fiction, not fact. The issue of plagiarism may not arise here, for Conan Doyle's contribution is acknowledged, at least in part. See above, note 17.
- 27. The moral issue regarding the מהריש מהריים של פטח עם פירוש מהריים was raised by J. Dan, op. cit., p. 221 (see above, note 4), and elaborated upon by Benedict (see note 25). See also Benedict's "כוס חמישי בהלכה" (נוס חמישי בהלכה" 16(1989), n. 16(1989), n. 29-10, pp. 124-130; cf. S. Fischer, "אל תשכן באהליך עולה" in אל תשכן באהליך עולה" (1989), n. 3, p. 69; S. Ashkenazi, "אל תשכן באהליך עולה" וואל (1989), n. 4, p. 122; and S. Mallin, ed., The Maharal Haggadah, Jerusalem, 1993, pp. 375-382. These studies free us from discussing the third member of R. Yudl's Maharal corpus, the שבירוש מהרייל העדה של פטרו עם פירוש מהרייל הואל אור שולה אור של האור של העדה מועד, וואל מועד, עלי תמר, Brooklyn, 1972, pp. 251-252; Y. Tamar, וואדת מועד, Jerusalem, 1992, vol. 1, p. 291 (to j. Pesahim 10:1); and S. and Z. Safrai, Jerusalem, 1998, p. 41, n. 112.
- 28. A full bibliographical survey of the various editions and translations of נפלאות מהר"ל remains a scholarly desideratum. I have consulted the following Hebrew editions of נפלאות מהר"ל: Piotrkow, 1909; Lvov, 1910 (a pirated edition that omits any mention of R. Yudl); Warsaw, 1913; and the edition printed in E. Yassif, ed., הגולם מפראג ומעשים נפלאים אחרים, Jerusalem, 1991. I consulted two Yiddish versions: Warsaw, 1913; Jerusalem, 1968. I also used a bilingual Hebrew-Yiddish version entitled איס מהר"ל מפראג, no place, no date, but based upon the pirated Lvov, 1910 Hebrew edition listed above. English translations appear in: J. Neugroschel, Yenne Velt: The Great Works of Jewish Fantasy and Occult, New York, 1976, vol. 1, pp. 162-225; and G. Winkler, The Golem of Prague, New York, 1980.
- 29. An already vast and still burgeoning literature on Golems in general, and on the Golem of Prague in particular, forces us to be selective in the titles we list here. Some of the more important studies on Golems in general are: B. Rosenfeld, Die Golemsage und ihre Verwertung in der deutschen Lieratur, Breslau, 1934; G. Scholem, "The Idea of the Golem," in his On the Kabbalah and Its Symbolism, New York, 1965, pp. 158-204; S. Mayer, Golem: Die Literarische Rezeption eines Stoffes, Bern, 1975; B.L. Sherwin, The Golem Legend: Origins and Implications, Lanham, 1985; M. Idel, Golem: Jewish Magical and Mystical Traditions on the Artificial Anthropoid,

Albany, 1990 (cf. the expanded Hebrew version, גולם: מסורות מאגיות ומיסטיות, Tel Aviv, 1996); and P. Schäfer, "The Magic of the Golem: The Early Development of the Golem Legend," *Journal of Jewish Studies* 46:1-2(1995), pp. 249-261.

For the Golem of Prague, see N. Grün, Der Hohe Rabbi Löw und sein Sagenkreis, Prague, 1885; V. Klein, "Prazky Golem," Vestnik Zidovske obce Nabozenske v Praze 3(1936), pp. 27-28; E. E. Kisch, "The Golem," in his Tales From Seven Ghettos, London, 1948, pp. 153-165; A.L. Goldsmith, The Golem Remembered, 1909-1980: Variations of a Jewish Legend, Detroit, 1981; V. Sadek, "Stories of the Golem and their Relation to the Work of Rabbi Löw of Prague," Judaica Bohemiae 23(1987), pp. 85-91; and I. Mackerle, Tajemstvi Prazskeho Golema, Prague, 1992 (an account of a visit to the attic of Prague's Altneuschul, accompanied by photographs).

- 30. See M. Eckstein, ספר יצירה, Marmarossziget, 1910. Cf. A. Gottesdiener, המהר"ל מפראג, Jerusalem, 1976, p. 100, note 1 [which appeared in print earlier in אזכרה 4(1937), p. 348]; G. Scholem, On the Kabbalah and its Symbolism (above, note 29) p. 189, note 1; and A.L. Goldsmith, op. cit. (above, note 29), pp. 38-50.
- 31. Thus, G. Winkler, *op. cit.* (above, note 28), pp. 5-18, could still claim that R. Yudl's edition of נפלאות מהר"ל was based on an authentic manuscript written by the Maharal's son-in-law, and that it is to be considered a reliable witness to the events that it describes.
- 32. See David Gans (d. 1613), צמח דוד, ed. M. Breuer, Jerusalem, 1983, p. 145. Cf. the testimony of R. Isaac b. Samson Katz (Maharal's son-in-law; d. 1624) published in S. Rubin, "הגאון בעל גור אריה והקיסר רודולף השני", הגאון בעל גור אריה והקיסר רודולף השני", וממגיד, "הגאון בעל גור אריה והקיסר הודולף השני", הגאון בעל גור אריה והקיסר הודולף השני", המון בעל גור אריה והקיסר הודולף הודולף השניים הודולף המון בעל גור אריה והקיסר הודולף השניים הודולף המון בעל גור אריה והקיסר הודולף הודולף הודולף המון בעל גור אריה והקיסר הודולף הודו
- 33. See, e.g., Hierarchia Catholica Medii Aevi 3(1920), pp. 297-354; 4(1935), p. 288; and 5(1952), p. 323; and cf. A. Frind, Die Geschichte der Bischoefe und Erzbischoefe von Prag, Prague, 1873, pp. 178-249. This simple fact is a sample of the kind of information scholars need to investigate and clarify before they address the larger issues raised by R. Yudl's literary contributions.

Regarding the origin of the name "Johann Sylvester," see the unlikely explanation proffered by A. Gottesdiener, op. cit. (above, note 30), p. 101, n. 3. A more likely explanation is that R. Yudl read about the sixteenth century Christian Hebraist, Johann Sylvester, and decided to borrow his name for the פלאות מהר"ל. He could easily have seen a copy of J. Danko, Johann Sylvester Pannonius: Professor der hebraeischen Sprache an der Wiener Universitaet, Vienna, 1871. On Johann Sylvester, see R. Dan, "האשית הדפוס העברי בהונגריה" 42(1967), pp. 497-502; cf. his remarks in Magyar Koenyv-szemie 85(1969), pp. 163-168.

34. The earliest printed reference to the Maharal's Golem appeared in B. Auerbach, *Spinoza*, Stuttgart, 1837, vol. 2, pp. 2-3. Kieval's claim (in "Pursuing the Golem of Prague," p. 7; see above, note 32) that the first such reference appeared in 1841 needs to be revised accordingly. Two printed references (and the first by a non-Jew) to the Maharal's Golem

- appeared in 1841. For the non-Jewish reference, see F. Klutschak's "Der Golam [sic] des Rabbi Löw," Panorama des Universums 8(1841), pp. 75ff; reprinted in Kieval, "Pursuing the Golem," pp. 21-23. For the Jewish reference, see G. Philippson, "Der Golem," Allgemeine Zeitung des Judenthums 5(1841), number 44, pp. 629-631.
- 35. This is obvious from the wording of all the early accounts, especially Auerbach's. See also A.M. Tendlau, "Der Golem des Hoch Rabbi Löb," in his *Das Buch der Sagen und Legenden jüdischer Vorzeit*, Stuttgart, 1842, pp. 16-18. In an additional note on p. 242, Tendlau attests that his knowledge of the Maharal's Golem is based entirely upon oral tradition.
- 36. A tradition about R. Ezekiel Landau's (d. 1793) desire to visit the remains of the Golem in the attic of Prague's Altneuschul was recorded in the mid-nineteenth century and published in Rabbi N.H. Levin's notes to Meir Perles, מגילת יוחסין, Warsaw, 1864 (reissued in: חידושי אגדות מהר"ל מפראג, London, 1962, vol. 1, p. 19, n. 7).
- 37. Rationalism aside, what militates against the notion that the Maharal created a Golem is the fact that nowhere in his voluminous writings is there any indication that he created one. More importantly, no contemporary or disciple of the Maharal—neither Jew nor Gentile in Prague—seems to have been aware that the Maharal created a Golem. Even when eulogized, whether in Gans' סר on his epitaph, not a word is said about the creation of a Golem. No Hebrew work published in the sixteenth, seventeenth, and eighteenth centuries (even in Prague) is aware that the Maharal created a Golem.

In this context, it is worth noting that R. Yedidia Tiah Weil (1721-1805), a distinguished Talmudist who was born in Prague and resided there for many years—and who was a disciple of his father R. Nathaniel Weil and of R. Jonathan Eibeschuetz, both of them long time residents of Prague—makes no mention of the Maharal's Golem. This, despite the fact that he discusses golems in general, and offers proof that even "close to his time" golems existed. The proof is a listing of famous golems, such as the golems created by R. Avigdor Kara (d. 1439) and R. Eliyahu Ba'al Shem (d. 1583). Noticeably absent is any mention of the Maharal and his Golem. See Weil's לבושי בדים, Jerusalem, 1988, p. 37.

- 38. In his letter appended to K. Lieben, גל עד, Prague, 1856, p. LIII.
- 39. See G. Winkler, The Golem of Prague, p. 299.
- 40. On literary forgery and the motives that drive it, see A. Grafton, *Forgers and Critics*, Princeton, 1990, especially pp. 36-68.
- 41. Z. Cohen and J. Fox, eds., יהודא רי יהודא הרב השבעים של הרב הגאון רי יהודא, Montreal, 1931.
- 42. Op. cit., pp. 5-6.
- 43. See J. Lehmann, *Dr. Markus Lehmann*, Frankfurt, 1910; cf. O.M. Lehmann, *Faith at the Brink*, Brooklyn, 1996, pp. 293-304.
- 44. See B.A. Reich, "הערות שונות", אור ישראל 15(1999), pp. 211-212, and the appended editor's note.
- 45. See זהר תורה, Montreal, 1924, vol. 1, pp. 9-10.
- 46. זהר תורה, New York, 1925, vol. 3, p. 6.
- 47. See the beginning of האלמת הזהר, p. 2, appended to זהר תורה, New York, 1925, vol. 3. The Emden passage was also inserted at the end of השלמת, הזהר

- p. 44, appended to זהר תורה, New York, 1925, vol. 4. In a recent three volume reprint (Jerusalem, no date) of זהר תורה it appears at the end of volume 1, opposite p. 14 of מאמר פתח אליהו, a kabbalistic treatise appended to R. Yudl's זהר תורה.
- 48. See Emden's מטפחת ספרים, Altona, 1769, and cf. R. Yudl's introduction to the *Zohar* on *Leviticus* in his זהר תורה vol. 3, p. 6.
- 49. See Rabbi H.Y.D. Azulai, שם הגדולים השלם, Jerusalem, 1979, vol. 2, pp. 44-45, entry זהר; R. David Luria, קדמות ספר הזהר, New York, 1951, p. 10; and R. Yeruham Leiner, מאמר זהר הרקיע, New York, 1951, pp. 152-160.
- 50. The bibliographies prepared by D. Rome, A Selected Bibliography of Jewish Canada, Montreal, 1959, pp. 16-18, and by H. L. Fox, יאר יידישע 100 און העברעישע ליטעראטור אין קאנאדע , Montreal, 1980, pp. 273-277, are neither accurate nor comprehensive. In the bibliography Fox prepared for the לעקסיקאן פון דער נייער יידישער ליטעראטור, New York, 1981, vol. 8, columns 333-334, he lists:

אבני חושן משפט, מאנטריאל , 1931, באשרייבונג פון אלע שטיינער פון חושן משפט, זייערע יידישע נעמען און סגולות פון יעדער שטיין.

In יאר יידישע און העברעישע ליטוראטור אין קאנאדע 100, p. 274, he lists: אבני חושן משפט, א גענויע באשרייבונג פון אלע שטיינער פון חושן מפשט, א גענויע באשרייבונג פון אלע שטיינער פון חושן מפשט, א גענויע באשרייבונג פון אלע אלע מעון און סגולות וואס יעדער שטיין פארמארגט , לאדזש, 1905, 46 זי. (דערשינען אין א צאל אויפלאגעס).

A Yiddish or Hebrew book entitled אבני חושן משפט and published either at Lodz, 1905 or Montreal, 1931 is unknown to Jewish libraries and bibliographers. R. Yudl's work was entitled חושן המשפט של הכהן הגדול. The bibliographical blurbs seem to describe a scientific treatise of antiquarian interest. No mention is made of the Maharal or of a theft. Are these blurbs an attempt at revisionist history, i.e., an attempt at severing any relationship between R. Yudl's scholarly work (an alleged analysis of the jewels on the High Priest's breastplate) and the crude and obvious reworking of A. Conan Doyle's adventure that was ascribed to the Maharal?

- 51. See note 5.
- 52. See the apocryphal letter of the Maharal (to R. Jacob Ginzberg)—together with an alleged facsimile of the Maharal's autograph—published by H. Bloch, קובץ מכתבים מוקריים, Vienna, 1924, pp. 86-94 and 110. The apocryphal letter was republished independently by Rabbi J.M. Weiss of Spinka, אמרי יוסף, Varenov, 1931, vol. 2, pp. 2-4. Bloch claims that he received the letter through the efforts of R. Samuel Neuwirth of Vienna, but doesn't indicate its place of origin. The letter is clearly dependent upon פלאות מהרייל; moreover, the substance and style of the letter and מבלאות מהרייל are the same and complementary. It appears that whoever wrote the one wrote the other.
- 53. In the case of חשן המשפט it is evident that the Hebrew version preceded the Yiddish version. Apparently, R. Yudl did not prepare the Yiddish translation. The title page of the Yiddish version reads in part:

הגאון המפורסם ר' יודל ראזענבערג שליט״א דער טארלער רב וואס וואהנט אין לאדז האט דעם ספר ארויסגעגעבען אויף לשון קודש ,און מיט זיין רשות איז עס איז דעם ספר ארויסגעגעבען אויף לשון איף אין מיט זיין אויף זשארגאן.

54. For an amusing instance of a difference between the Hebrew and Yiddish versions, see חשן המשפט p. 25, where R. Yudl writes in a gloss:

ועתה לפי דברת בני אדם זכו מבני בני בניו של מאיר ווילסאן לשבת בעיר הבירה נעוו יורק בהיכל הלבן על כסא המלכות בשם "פרעזידענט" כברכת המהר"ל.
The Yiddish version, p. 35, corrects the error:

און דעם מהר״לס ברכה איז מקוים געווארען . . . און היינט שמיסט מען איינער פון זיינע אור־אור אייניקלעך זיצט אין וואשינגטאן אין וויסען פאלאץ אלץ אמעריקאנישער פרעזידענט.

55. In this regard, R. Yudl's edition of רפואת הגוף מאת הרמב"ם Warsaw, 1913, is problematic. The title page of part two of רפואת הנפש reads:

דער רמב״ם: זיין לעבענס בעשרייבונג איבערגעזעצט פון זיכערע קוועלען על ידי הרב המפורסם רי יודל ראזענבערג דער טארלער רב וואס וואהנט היינט אין לאדש.

What follows is a Yiddish biography of Maimonides, which the innocent reader assumes was either written, edited, or translated (from the Hebrew) by R. Yudl, based upon trustworthy sources. In fact, the entire volume was authored in Yiddish by Israel Hayyim Zagorodski (1864-1931), and was published several times under its author's name prior to its inclusion in R. Yudl's פנאת הפש Tudidish R. Yudl did not explicitly claim the work as his own, he also did not identify the original author. This borrowing on the part of R. Yudl was first noted by Jacob I. Dienstag, "Maimonides in Yiddish Literature: A Bio-Bibliographical Survey," *Yiddish* 7(1987), n. 1, pp. 92 and 99-100.

- 56. See H.L. Fox, לאדוש של מעלה, Tel Aviv, 1972, passim.
- 57. R. Yudl's ידות נדרים, 2 parts, Warsaw, 1902, is a classic commentary on [pseudo-] Rashi and Ran to b. *Nedarim*. It has been reprinted numerous times and is probably the only work of R. Yudl included in many a yeshiva library to this very day.
- 58. Among his halakhic contributions are: מקוה יהודה, Toronto, 1914; אקריאה, New York, 1919; and מאור החשמל, Montreal, 1924. The last mentioned was especially controversial, and it continues to generate controversy (and literature) in halakhic circles.
- 59. Aside from his translation of the *Zohar*, see, e.g., R. Yudl's פרי יהודה, Bilgoray, 1935.
- 60. For a general assessment of R. Yudl's translation of the *Zohar*, see I. Tishby, משנת האוהר, Jerusalem, 1971, vol. 1, Introduction, p. 113, n. 1.
- 61. Professor Ira Robinson of Concordia University is preparing a definitive biography of R. Yudl entitled A Kabbalist in Montreal: The Life and Times of Rabbi Yudel Rosenberg. His volume will surely address the issues raised here and many others as well. Meanwhile, see his "A Letter from the Sabbath Queen: Rabbi Yudel Rosenberg Addresses Montreal Jewry," in I. Robinson, P. Anctil, and M. Butovsky, eds., An Everyday Miracle: Yiddish Culture in Montreal, Montreal, 1990, pp. 101-114; "Literary Forgery and Hasidic Judaism: The Case of Rabbi Yudel Rosenberg," Judaism 40(1991), pp. 61-78; "The Uses of the Hasidic Story: Rabbi Yudel Rosenberg and his Tales of the Greiditzer Rabbi," Journal of the Society of Rabbis in Academia 1:1-2(1991), pp. 543-551; "The First Hasidic Rabbis in North America," American Jewish Archives 44(1992), pp. 501-515; and "The Tarler Rebbe of Lodz and his Medical Practice: Towards a History of Hasidic Life in Pre-First World War Poland," Polin 11(1998), pp. 53-61.

- 62. H. Bloch, The Golem: Legends of the Ghetto of Prague, Vienna, 1925.
- 63. A.L. Goldsmith, op. cit. (see above, note 29), pp. 56 and 62.
- 64. E. Yassif, op. cit. (see above, note 28), p. 28, n. 12.
- 65. I am deeply grateful to Professors David Berger, Elazar Hurvitz, Ira Robinson, and Richard C. Steiner; Rabbis Eliezer Katzman and Menachem Silber; and Zalman Alpert for sharing their knowledge with me. Their sound advice is the cause that there is wisdom in others. As usual, the members of the library staff at the Mendel Gottesman Library of Yeshiva University extended courtesies even beyond the call of duty. Regarding all the aforementioned: שלי שלהם

LIST OF ILLUSTRATIONS

A. R. Yudl's Maharal Corpus:

- מפראג מפראג מסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג,
 Warsaw, 1905. First title page.
- מפראג מפראג פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905. Second title page.
- 3. הגדה של פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג, Warsaw, 1905. Page 4.
- 4. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Title page.
- 5. נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Page 2.
- 6. חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913. Title page.

B. Earliest References to the Royal Library of Metz and Hayyim Scharfstein:

- 7. גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Title page.
- 8. גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Page 3.

C. Tursh's חכמת מהר"ל.

- 9. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Hebrew edition.
- 10. חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Yiddish edition.
- 11. אוכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Yiddish edition. Page 3.

D. Imaginary Treatise Ascribed to a Disciple of Rabbi Jacob Emden:

12. זהר תורה, New York, 1925. Vol. 3, ההר תורה. Page 2.

מפראג מפראנ עליון קדוש עליון מפראל פסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מפראל Warsaw, 1905. First title page.

חנרה של פסח

עם פירוש

מאדוגנו מודנו ורכינו נאון מעוזנו רכן של כל בני הנולה אחה דכי עלאי ראש נולת אריאל תפארת ישראל מארי דרוין לא נמתם ממנו כל חזון עיר וקריש גדול מרכן שמו תרב רי ידעדה ליוואי בר ר' בצלאל זללהיה אכיד ורים זיקיק פראג יע"א, המפורמם בהרבת חיבוריו חיקרים בשם

הנאן הצריק מהר"ל מפראג וצוקלהיה

חפירוש הנפלא הזה נקרא כשם לישון לכארים ודברי נגירים. בלשץ למדדים יפלפל להלכה למעשה ברינים חנורגים כליל פסה, וכרכוי ננירים יבאר מעם כל כשהני ליל פסח וגם יפרש כל ההגדה בפירוש עסוק ומתוק כשרכש המרבר בפשטיות וסרסו לסודות עשוקים אשר רק הנא במור הי יבין הנסחר בפשטיות רבריו הקודשים:

-->€%G<---

הדאתא לאור פעם ראשונה ע"ש כתב יד ישן גושן הנמצא ככית עקר הספרים הקברי דק"ק נוץ אשר הגיע לידי אני הקמן ידעודה יודל ראוענבערנ מק"ק ווארשא - מלקנים רב בק"ק מאולא בעמ"ח הספר ידות בדדים (והספר מענ"י זהר הודה, אשר ינא לאיר א"ה בקרום) הוספתי עליו בעותש"י הכבה העוות יקרום הם פירוש יקר על חר בריא:

ווארשא

שמת תרם"ה לפיק

מפראג מסח עם פירוש ומנהגי הגאון קדוש עליון מהר"ל מפראג Warsaw, 1905. Second title page.

בשו כרכם לפועק. ולהרכות בסכם שודש של השדרל הקודם המקל אך למותר הוא כי והגל חדרכו מותרם כי מועמי רבריו חיים ובי: אכל מדעו כי היכה ינעד כה לדבוא השיחם על מסע חדרכה הצאות וציעות הוצאות וציעות המצוח וציעות הוצאות בי מועמי בי היוע בי מועמי בי בי מועמי בי מועמ

יהודה יודל ראושנבערג

(מקור מודאה של הנדה הדיזכן מנה הבכתב) 🔻 🐪

ב"ה יום ד" בקב מיו אם רשמה הרשיר לפוק. את קוק פוק .

ליבוד שים ידידי יקרי אומי ותביני ולה וידוני אונד כלום המכם המפארוכר כפוה שהור יהוכה יורל האשיבעיג שליפוש.

אחשות אורע לבית כי עות באור לקים הכביני והני שולה לכת המתקה כן הנונדת של הפורד פפרה וכל על כלף יש הפורד בית הפורד המדים הלמון לשורים מנסחב הכל על כלף יש פסן הפוצה מלחים מנסחב הכל על כלף יש פסן הפוצה מלחים בכת עלך המי עלך המי עלך המי עלי המי עלי המי עלי המי עלי המי עלי המי עלי המוך במי הני על מנו עלי לפולאות במאלות האטר בקם פסר במנותם יהולים לאמר שמד נמוך על למלוע אפוא על לפולאות במאלות האטר בקם פסר במנותם יהולים לאמר שלם מוך במוך על למלוע אפוא על לפולים אותר המוך מה מוך במוך על לפולים אותר המוך מה לפול לאור מילם המי במנולם עוד הנותף כי, וכיו יותר כל לומון ביו במון העולם מול המול מון המוך במון המון במון במון במון במון בתוך מון העולם בתול לאור מול מון העולם בתול במון המול בתול במון המול בתול במון בלומון.

אזהרה

להודים שאין רשה לשים אום הן כפרעה א זהן כשרנת אחרה להרפים ועדה מזו עם הצירום ,רבור מזו של הצירום ,רבור בירום מסוב בירום ובירום ונירום ונירום ונירום באת רבורים בירום ומיקלהיה, כי שלפר שקניהו כבפף סלא העיוקה הזו עוד הרבת ונעור וכפלתי לפוד ולהקסיד הבל על כבוע ולוביר האניאות. עיב כל אשר יבינ את נפידי ה"ד ענים ענים וקים בינוא רקביא נהן ברונא בסלפותא יר"ה, ולהמושעים ינקם והבא עליהם ברכת שוב:

מפראג מפראג עליון קדוש ומנהגי הגאון מפראל פסח עם פירוש ומנהגי מפראג של פסח עם פירוש פירוש מער פירוש מער פירוש Warsaw, 1905. Page 4.

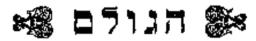
יוה ספר

נפלאות מהר"ל

בו ישפר האותות וממופתים והעשלאות מאת מרן ורכן של כל כבי הגולה תצריק והקרוש נאן חנאונים נזר ישראל ועפרת ישועתו וסלאה והאיץ צרקתו זנרולתו הנקרא

מהר"ל מפראג זצוקלה"ה

אשר חפליא לקשות נדולות ונוראות על ידי

אשר ברא בכח חנפת הקבלה להלחם ננד עלילת רם, אשר נפראה ביפיו ולברר האמת לעין כל כי נקיים ישראל פקלון הות:

מקפר הזה נכתב ע"י אלאלן חנרול כו' וכו בותריי כיץ הציל, התנא רני נסיאה של המהר"ל, והיה סעון בהביבליאטיקה הנוולת דעור כזין, ואחרי וזורבנת עור לצני מאה שנה שמורה במלחמה, ניפו היבה מערים עהיקים וכתבי יד בירי עשירי העיר, והרבה יגעתי ועכלתי ער שמצאה ידי להשינ העתקת הואת. כאשר ידאה הקורא בהתקומה:

אור פיי ונים וכי רי יודל ראזענבערנ ווכיק בפו הארשה.

בהוצאנות הבחים כ' אוצין צייליננאלד בחארשא נאלענוקי 22

פיעטרקוב

בופס החוש הששובה של ה' חנוןד העניך פאלמאן ניי

שנת תרכיש יציק

СПФЕРЪ НИФЛУОСЪ МАГАРАЛЪ т. с. гисторія Ранвина "Магарапа"

Тиц. Экоха Фольмарь г. Петрововь 1900 г.

נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Title page.

(\square)

למען הידיע שאפור לכל איש להדפים ספר הוח בלתי רשותי, כי במפץ מלא קניהיו וקנון שלי ווא על הפיר. לכן הגני פראה לעץ כל את השמר סכירה שעל חספר הזה.

ב'ת

תתימת ירי הלסמה העיד עלי כסאה עדים בשרים איך שאני הח"ם חיים שארפשביין מנה ק"ק מין מכרהי ליד ש"ב. דרה"נ המשורםם וכו' מנח"ר יתורה יודל ראוענכערג רופ"ץ בק"ק ווארשא, את הספיר הנעתק מנהב יד קורש הנאון הכרול המשורסם וכו' מותר"י כ"ץ זג"ל, תתנא דבי נסיאה של המתר"ל מפראג ונזקלה'ה, אשר רשם בכחב ירו הקרושה מעם מן הנקלאות והשוחות והכיפחים המפודסכים אשר הפליא והנוייל לקשות דותנו מהר"ל הקרוש בעיר פראג, בהכראו את הגולם והשתמש עמו להציל על ירו את עם ישראל מכמה צרות ששנת, וביותר כן חצרה של עלילה רם. והממור הוה ה" נמצא מהכיבליאשיקא הגרולה רפה קיק פיץ. ובער כפף מלא סברתי אה העתפת הספור הנה ליד שוב הרה"ג חג"ל מעיר ווארשא בסכירה גפורה ומוחלמת לדור וזר. ומעחת אני אומר עלי באימור נמור שלא אמפור עוד. לשום אדם שבשלם חעתקה אחרת טן הכתכ יר הג"ל. ואנם הנני מודיע ומפרסם שנמגא עוד ת"י כתב יד גדול מן המרב"ל הקרוש על מעלון קדושת השבת ונקרא כשם ברוכת ישראל, מחזיק יותר מז מאה דפים של "י בוינען, וכער שמצה מאות קראנען אמכר הבחב יד הגיל, וכל מקודם וכה, הקונה יוכף לפנות עצטו גיות זה אל שיב הרח"ג הגיל מעיר מארשא.

רה אדר דשנת תרכים לפיק פה מיץ

חיים שארפשמיין

נפלאות מהר"ל, Piotrkow, 1909. Page 2.

ספר

חשן המשפם של הכהן הגדול

המפר הזה יאיר אוד להיד על חשן המשמש של הכוץ הנרול כאידה אוצר סנולת המלכים הוא נמצא עתור. וגם נוכר כאן מופת נפלא המלא זפלא שתראה בענין זה הנאון הגדול רשכבה"נ קרוש עליין

מהר"ל מפראג זצ"ל

יסשי היה נפוא כל המצר כלי המקרש כתל יר שמיה ממן בחוצר המפיש ייסטי רכיו הכיוח פיק ומונא לבית זוימט על ידי המקיד בחלוני ישראל הקוק ייטדה יודל ראומנבערנ שליס"א. מומנים רב בקיק פארלא וכקת זוים בכיר לאדו. ממנד המחים ידות נדרים. שערי זהר תורה, אליות זעביא. דפאל המלאך. נפלאות מוש"ל מפראנ. תפארת מקרא"ל משמאלי. דרשה ציאר וששתים נער.

ביים ביים ביים ביים ביים ביים ביים אבני החשון כפי אמן מיים אבני החשון כפי החשור איז אבני החשון כפי "מראם אותן המדר"ל ממראב וצ"ל" ... שלאה אותן המדר"ל ממראב וצ"ל" ...

BH: 17	3 [1854]				
6 170t	1 1304	יתנות י			
E-40 11	DES DEM	ור קידוק			
1 1003	11 Mari	1 170112			

שאדות בינהים של ד' יצוקק שלאמאוניץ לארן נאואסיעסקא 16 א אשר קנה הוכנה נאמיתות מאת המחבר הרתינ ד' יודל ראוענבערנ ומיל

פיעמרקוב

נוגים המש שלו' חנוך העניך כיו'ר ישעי' וואלף פאכמאן ניי פני תערג לפ"ץ

СЕФЕРЪ ХОШЕНЪ ГАМИШПОТЪ Тип. Эноха Фольмана г. Петроховъ 1918 г.

חשן המשפט של הכהן הגדול, Piotrkow, 1913. Title page.

גורל העשיריות

תמיוחם

לרב צמח בר מר רב אחאי נאון וללחיה

הנמצא כתב יד בכיכליומיקא הקסרי דקיק מיץ הבידה ודעיע ליד כבוד אדוני אבי סגלי הרוזג המפורמם זכר מהיר ידעדה יודל ראזענבערנ שלים א מקלק ווארשא אשר תפוף עליז דבר הלכה בפלפול ובעיון עקוק אם מוחר לשאל בנודל או לממוך עצמו על איזה סימן אחר או לא. דוגאתיו לאור מעם ראשונה בעוהיית עם איזה העדות מאתי אני הצעיר מאיר ידנושע ראזענבערנ בנו של מרהת הנל.

פערכאמט'ען	
TUDOW JIE	נאבדרוכה
(r	 PP
	

לוח השלקה ביית

3	(a)	(p)	(0)	(0)	(9)	(7)	(0)	(()	(ħ)	Š.
· 🛊	ъ	Ħ	1	ì	ħ	7	ונו	٥	<u>\$</u>	套
8	(m)	(r)	(1p)	(m)	(7')	(r)	(3)	(fr)	(9)	õ
8	3	Ð,	U	b	,	₽	ול ן] =	<u> </u>	喜.
8	(P)	(ft)	(T)	(r)	(6°)	(35)	(60)	(5)	(rq)	8
8	٦,	ħ	1	. E	ר ו	'n	. 10	ו די	P	8
-54	CHERN	Harrie Carre	CONTRACTOR S						1.11	×

p'bi

חרסיד

975

ווארשא

ברפום רי אפרים בויטריפטיטר., פלאץ קראשעסקי 6 🗴

СВФЕРЪ ГОРАЛЪ ГОАСИРІОТЪ т. с. Десятичний требій. изд. М. Ш. Розенберів.

Типо-бит. Ф. Баукриттера, Красинская площадь № 6. Варшана. 1904.

גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Title page.

משחפילה, אה קראקא יוט ג' שמות דשנת משוין לפיק, לכבור איזי יקור אחם באשר בלה הרה"ג אוש כלום האנט הסטותר וכני פשית מוה"ר יקטינון יודל האתעבקרה שלש"א. הגני כאו לפלאות וכון כ"ח כאשר הבלחוד לשלוח אלוו התתקת מפתבי יר וסיפים

ותנגן כאה לפלאות רגון כ"ה כאשר הבחודה לאלוה אליו התחקת מפחבי זי ניאנים לביני כד המינה שכית. בקר חקבור וע"ק פין הכינה, וויד כ"ה כי לא כן כאמר לביני. ני התקתם לינו מאר יון כי הבחודה מבני בלו מווק. וכנה שולה אני לכ"ח השתם קינונים נודל העשירות השתם לדב דסת בר כב רב אומף נאון ו"ל. הוא כחיב יי בין האון הוא כלא כי בין האון הוא כלא כי בין האון הוא מווי מינולה, ונם שלה אני לב"ח קונמנים לקי האשונה להקומנים המא מוויב כלשון עוביה ולא נודע לי מחבור. וגם שלה מי לכ"ח קונמנים אני ל"ה קונמנים המינו להקומנים המאו ענייות הקופר מצוידה כן הוא מראשות המינו המינו המינו המינו מוויב ישם במווי בתוחקת קומרים נוויל ועשירות. והחיבות אווין נוויל מווי ישם במווי בתוחקת קומרים נוויל ועשירות. והחיבות אווין מוויל מווין מוויל ליווי מוויל ליווין מוויל מוויל מוויל ליווין מוויל כ"הוויל ליוויל מווילים ליי ב"ח

באת לייונו משקיוו אשולים חבור כלונלני וויים שארשפטיין

נישונה כמו שיוה שאלות שמוניר לששל עליתן בבודל לדונה הניתן בעל ספר הנוגלות הזה, אנשי שהוכניר ברוכר הלכת שכטוף המש. שמוניר לשאול וק בדוך ששלה עומד בענילים האלים "כסושה המש הבתירוני. והמיניין במשה מספר וכרכר הלכת שכסע מספר יכין ניתב אינה שאלה שמושי לשמל כנוכל:

- א מאקנה הביא הזה או המחמות החוות (מוב"ם).
 - א האפתר ביל הואה או המחומה א
- ביים מו מוצרת או או השקיפות לי מאמר חומה.
 - ל) המוכלי לוושליווף עם האים ומוז (פכ'ם).
- ו ושיפור בספי לפים (אבים) או השלות לוי
 - וואפינה לאים (עב"ם) לאשורושום בנאר,
 לאטרושום בנאר,
 לאנסע לעיר וחשת או האלך בנדך האה.
- משמב אן השתר בער בנוסן השתליון שם
 - ואשנה ויידוי ואת ליוור בירות אחית.
 - ו האישר לי בית ופון לריוח.
 - א). משפבר כי עבר הוח הבקיא (שביש).
- בים " מיפוע עות ווו המים (אי מין אתר שבוקטי לעודע) ב
 - בינון ללבוד הכל ומים (פבינו).

(m

- ידו) האלך להתרמשות של הרופה הות הנקדע (בבו)
 - מא משתמק לרכוי (מב"ם) חודשא .
- ו מאקרו ליי שמה תושת (מב"מ) לאינות האינילית עומה.
- ואקינת הבישאין שלי (אן של פלוני במי או בחיו באודם (פלוני)
 - תוברים את עוברי ביותה (מכ"ם),
 - ים) האכקש בון החיים (פכ"ם) את מנוקשור משבלית כוה.
 - ע) השוב לו לחוינה עם האים (מבים).

→製造の本質の質のの影響→

גורל העשיריות, Warsaw, 1904. Page 3.

חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Hebrew edition.

חכמת מהר"ל, Piotrkow, 1911. Title page of the Yiddish edition.

פאררעדע

ראס אין בשוויסט או וון דער הפלקבער מהרול האם נקועהען או די קרים פלילע ני חים נקמען זו רי פולשכמע בלבולים וואב רי פונאר ישראל מרפלסקן אוים אויף די שידישע אמונה און אויף רקם כלל ישראל, און ועי דערלאַנגען דאָם רעם קייַוער הוראָלף אַלם בּלופּיַב בקווקור אובשברקנוקן, אנשוולרינק אוייסע נפשוו. האם דכר צויק ילתונעלן צום כולסמלו לאנגוראל וארל מאנוולסמתר מיל מראר אל אינים נקבעם קון סים השוסק מרקרקן או עד וויל ביום אידם האבעין ש ערנסטולו והנה אובער דין אודיישה אסונה און אויסויהוען מים ריזקנדע משקסען או די אלע בלבולים דשפען אומשער עד קנון מונרעססען בארען: בישם. און ויינק אירישן ברירער וענען ותרקלון ריין שון יערען שמוץ. כישר פרועף אין נשווען אור דפים נעשריבען או רער קשררינטל השם איהם ניסם בעקשב ענמואנען. און ראש אירם צוייק בעשריבען, או ער שיו און יל, דער מתריל אין אווא וכווני און יל, דער מתריל אין רתרשונען או ויער קשריונאל האט בעשמעלם זו דעם וכחו דריירצדערם בלחים, ושפ קד אינים נקשרובען או זיין שוואלקר קקרשקר קילוינם חיוהם נישב עו האבען שוכות בןם אוי פועל בענשען, נאר זיין עצה אין, או דער אכווו ואל דויערען דרייַטינג פענ, יעדיען מענג ואלען בערין ינונים ולכלו וולם לאניוראן וווחול משקעו אותרלסטוכלו אוים שאפולני און על יוקט איף די נעכען יעשריבען תשובות. די פצה האם דעם קארדיינשל וקדר שקן נעבאלען. און רשש אייף רקום אתיננקוונדינם. און מיד נעפען וא אונער פועל פק די אינמקרטאנמן קאלות און חשובות יישם וקנען כאה נקבלובקן אין די נרוימק סעדער בובלושועם. און זענען יורן פֿינער אראָסעָקציע בראיינגק נשופידן אינצערציועצען פאר די וועלם.

עוד אייה פלין עיר בפצות ונאה יעבץ בפושות והוכי

כשוב בשבות השבחב בנון הלשון:

שיים שהופרעים עלי בדברי השל ייסוני מסיל" במי רעיקה בלב יבר. קברו. מום בקישים כאו שוצלוף מאן בוצבור מאך חווצר סי חוק פונון הוציעי. הדע יקדי קווייני מבודו (מכן לפונו פווו הוצים לוויבן החלים לוויבן החלים לוויבן החלים לוויב לפת והלא אותה ידיקות בחולותהי מלחיפת מפצא עבר מפות הפקד צ"ב של"י המשודה ומשרופו קשר על ישקים האום אבתי בון ישרו נכנה האפי שלי

רון השילוי כי מוכל לאוכיד כאן כה שמתום באחר. התולה מניון בחודה, שלא בחלכון השיץ בידישה צור ולבש אשר השתמו בעיר לקרו, שלין, בביה משמיים מקשעים כן מגר חשור לחביון האינה תפורים של כית הכנפו הנדול, הוחו שבר ישן בלפי לחברה בחבו על משירותו הנו הפספו, הערין האו מונים משרקן הגם היישור לקבער בשלומות מחומר שים שחוריו הורכת קוולות מיישראל. לכן אומרוי בתוכל קוד בקל השובר. אכל ניכר שבקל מהכח הי הלביד לקישה ובל, וכות הקבולתי בקום השיכות מור תמאון יקובץ, כי נבסוא או איתו עדיון קארות משה. הזוני, ובישיה שבר ללהב יומרו השפע הצוו בבתי הצופן יקלים השביבון הלישון ביושה כרוך שבוצבו ישראל הנבולים כן השונים ההשנים. והנוש החבבל להלמידה. הנו נוימו מכחלים מונואן יערץ נומוש את המישל המקשיב על דבר שכך הוא כל משרתה ילם אלמסרם התשקיי שנבוף השור הכ"ל נוסא הרשקים למור הוהר ישור קיים לנוח בקוראות. דיבוד חבינות שלי אל יצאו פליו וושם בחל צלצ

משנים מישורה פיניא לא ושאה מישוים עשמם באילן הצוול.

רברי השוצב.

זהר תורה, New York, 1925. Vol. 3, האהר האהר. Page 2.